

PLATON'UN GÖZÜNDEN DEMOKRASİ ÖZGÜRLÜĞÜN SONU TİRANLIK MI?

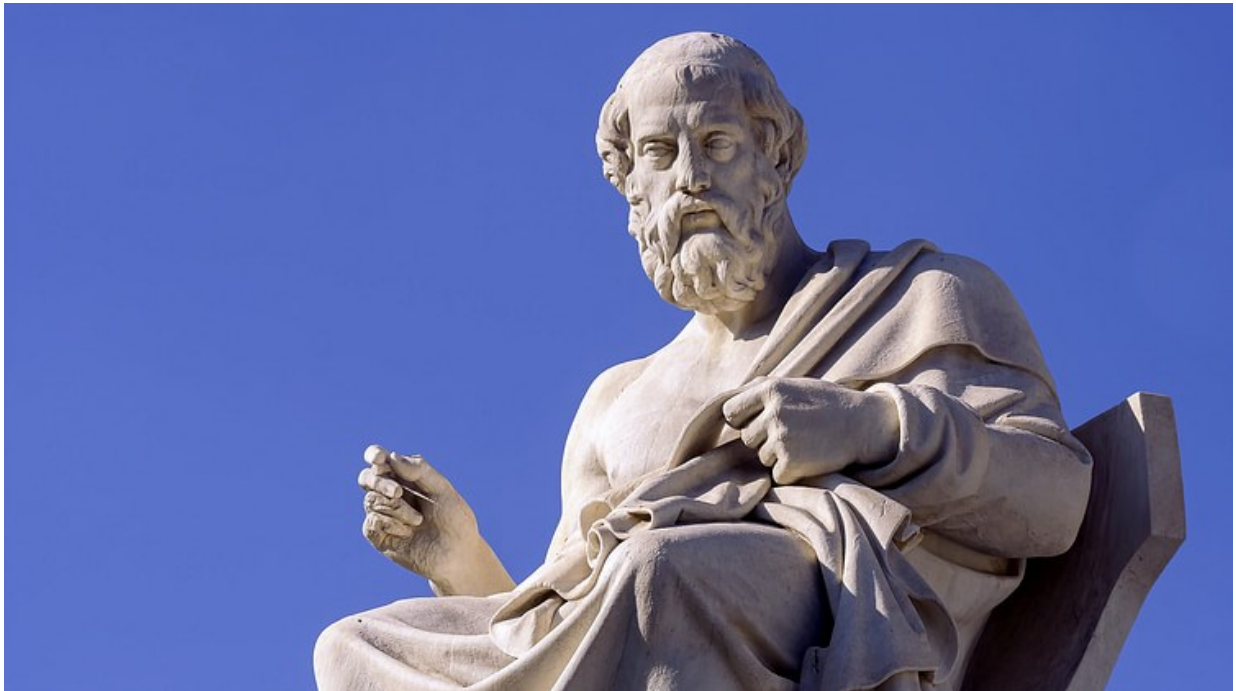
Doç. Dr. Mehmet EVREN

Antik Yunan'ın en parlak zihinlerinden Platon (MÖ 427–347), sadece felsefede değil, aynı zamanda siyaset düşüncesinde de kalıcı iz bırakmış bir isimdir. Onun *Devlet* adlı diyalogu, özgürlük, eşitlik ve adalet gibi bugün hâlâ tartıştığımız konuları ve kavramları gündeme taşır. Peki *Platon*, demokrasiyi neden cazip ama tehlikeli bir yönetim biçimi olarak görmektedir?

Platon'un derdi adil bir düzen kurmaktır. Ona göre iyi bir yönetim, toplumun bilgeliğine ve erdemine dayanmalıdır. Demokrasi ise ilk bakışta parlak ve çekici görünse de *Platon* için erdemli bir toplum düzeni kurmaya elverişli değildir. O, demokrasiyi renkli ama yanıltıcı bir elbise gibi görür ve *Devlet* adlı diyalogunda bu yönetim biçimini şöyle betimler:

“İlk bakışta bu rejim en güzeli gibi görünüyor. Bir elbise de farklı renklere boyandığı zaman farklı tipte insanlardan oluşan bir devlet gibi çok güzel görünür (...)”(Platon, 2016:326).

Platon'a göre, demokrasi, bilgisiz gürhunun oylarıyla şekillenir. Ancak çoğunluk her zaman bilgeliği temsil edemez. Bu yüzden

o, herkesin yönetime katılmasına da taraftar değildir. Bu bağlamda *Protagoras* isimli diyalogunda şunları söyler:

“...meclislerde tartışılan konu, inşaatla ilgiliyse mimarlara, gemicilikle ilgiliyse tersanecilere ya da diğer öğretilerle ilgili şeylerde de o işin uzmanlarına başvuruyorlar. Bu konularda işin uzmanı olmayan biri bir şey söylemeye kalkışır, işte o zaman o kişi ne kadar soylu ve düzgün bir insan olursa olsun asla sözü dinlenmez. Hatta bu insan fikrini değiştirene kadar eleştirilir (...) Evet Atinalıların davranışları bu şekildedir. Eğer söz konusu olan devlet yönetimi hakkında bir şeyse, ancak o zaman ayakkabıcı, marangoz, tüccar, gemici, zengin, fakir, soylu, halktan herkes bir şeyler söylemeye başlar. Bu insanların konu hakkında hiçbir eğitimleri yoktur ancak konuştukları zaman diğerleri tarafından eleştirilmezler” (Platon, 2014: 37).

Dolayısıyla demokrasi herkesin yönetime katılmasına izin verir; malumat sahibi olmak şart değildir. Bu ise devlet işini değersizleştirir ve liyakatsiz ellerde yozlaşmasına yol açar. Platon'a göre devlet yönetimi, doğuştan gelen bir yetenek olmakla birlikte, uzun ve ciddi bir eğitim sürecinin ürünüdür.

Dülgerlik (marangozluk) ya da hekimlik nasıl eğitim gerektiriyorsa, devlet

yönetimi de aynı şekilde bir uzmanlık işidir. Zira ehliyetsiz ellerde yönetim, toplumun çöküşünü neden olur.

Bununla birlikte Platon'a göre demokrasinin en tehlikeli yanı, sınırsız özgürlük arzusudur. İnsanlar hiçbir hudut tanımadan yaşamak ister; bu da düzenin bozulmasına ve sonunda güçlü bir zorbanın iktidarı ele geçirmesine yol açar. Bu minvalde Ağaoğulları, Platon'un, *Devlet Adamı* diyalogunda demokrasi rejimi için şu ifadeleri kullandığını söyler:

“... demokrasinin, çok kısa bir süre içinde (Politikos'ta belirtilen) yasadışı bir niteliğe bürünüp özgürlükleri olabildiğince başıboş bırakmasından dolayı, belli bir anayasayı içerdiği bile söylenemez. O, bir düzenler panayırıdır, herkes istediği düzeni seçip ona göre davranır. Bu bakımdan demokrasi, bir düzen değil, fakat kargaşa (kaos) ortamıdır.” (Ağaoğulları, 1989: 164).

Platon'un, demokrasiye yönelik bu tenkiti, demokrasinin insanlardaki aşırı özgürlük tutkusuna izin verdiği içindir. Nitekim bu süreçte demokrasi yönetimi tiranlığa dönüşür ve halkın sınırsız özgürlük talepleri anarşiyi beraberinde getirir. Çatışmalar arttığında halk, düzen sağlayacak güçlü bir önder arayışına girer. Ancak bu lider çoğu zaman halkın duygularına hitap ederken, sonunda onların haklarını kısıtlayan bir

müstebit (zorba) haline gelir. Böylece Platon, demokrasinin, kendisini ortadan kaldıracak koşulları yine kendi içinde barındırdığını ifade etmektedir.

Platon, demokrasinin “eşitlik” iddiasını da sorgular. Ona göre herkese aynı hakları tanımak, adaletle aynı şey değildir. *Erdemli ve bilgili olanlar daha fazla sorumluluk üstlenmelidir. Aksi takdirde liyakat ortadan*

kalkar. Herkesin her şeyi yapmaya çalıştığı bir toplumda nizam bozulur ve yetkinlik anlamını yitirir. Bu yüzden Platon, demokrasinin sunduğu eşitliği “sözde bir eşitlik” olarak değerlendirir.

Platon’un demokrasiye yönelttiği bir başka tenkit ise *Sofist düşünürler* üzerindendir. Platon’un, onların hitabet sanatına yönelik eleştirisi bu bağlamda önem arz eder. Platon, *Sofistlerin*, iyi konuşmayı ve ikna etmeyi öğrettiklerini söyler. Ancak bu eğitimin paralı olması ve dolayısıyla sadece varlıklı kişilerin bu eğitimden faydalanmalarını eleştirir. Zira ona göre mahkemelerde veya meclislerde kimin daha güçlü bir hitabeti varsa ya da kimin daha fazla parası varsa, o haklı çıkmaktadır. Yani burada hukukun ya da adaletin üstünlüğü değil zengin ve inandırma yeteneği olanların üstünlüğü geçerlidir. Aynı zamanda Platon’a göre bu, demokrasinin eşitlik savının çöküşüdür. Dolayısıyla ona göre *yönetim variyetlilerin elinde biçimlenir ve bilginin aristokrasisi yerini zenginliğin aristokrasisi alır.*

Bununla birlikte Platon’un bu eleştirileri, kendi zamanının şartları içinde biçimlenir. O, politika felsefesine dair kaleme aldığı yazılarında demokrasinin doğasında bulunan kimi eksikleri ortaya koymuştur. *Ancak günümüzde Platon gibi demokrasiyi reddetmek hiç de kolay değildir. Zira halkın temel hak ve özgürlüklerinin korunması ancak özgürlükçü bir demokrasi rejimi ve geleneğiyle mümkün olduğunu söylemek durumundayız.*

Platon’un *Sofistlere* yönelttiği bu eleştiriler, bugünkü medya düzeninde de geçerliliğini korumaktadır. Televizyon, gazeteler ya da sosyal medya aracılığıyla en çok görünenin, en çok ses çıkaranın “doğru” kabul edildiğini sıkça görmekteyiz. Böylece bilginin yerini etki, liyakatin yerini popülerlik almaktadır. Platon’un asırlar öncesinden yaptığı uyarılar, günümüzde hâlâ düşündürücü bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır.

Öte yandan sosyal medya, herkese sınırsız bir ifade alanı sunmakta fakat bu özgürlük, doğru bilginin yalanla aynı hızla dolaşmasına da yol açmaktadır. Herkesin her konuda konuşabildiği bir ortam, çoğu zaman hakikati değil, bilgi kirliliğini büyütür.

Bugün etki, gösteriş ve popülerlik; bilginin, liyakatin ve derin düşüncenin önüne geçmiş durumdadır. Platon’un uyarısı burada anlam kazanmaktadır: Nitekim halkın coşkusuna dayalı kararlar, toplumsal düzenin altını oyabilir.

Bugün kendimize şu soruyu sormalıyız: Demokrasi yalnızca sandığa gitmekten mi ibarettir, yoksa *oy kullananların bilgi, erdem ve sorumluluk bilinciyle donanmış olması da şart mıdır? Eğer ikinci seçeneği göz ardı edersek, Platon’un uyardığı gibi özgürlük, en sonunda tiranlığa dönüşebilir.* Demokrasiyi yaşatmak için sadece haklarımızı değil, aynı zamanda görevlerimizi de ciddiye almak zorundayız.

Kaynakça

Ağaoğulları, M. A. (1989). Eski Yunan’da Siyaset Felsefesi, V Yayınları.

Evren, M. (2022). Platon’un Politika Felsefesindeki Sınıf Ayrımı ve Yönetim Biçimlerine Dair Bir Değerlendirme. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(3), 1735-1747.

Platon. (2014). Protagoras, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları.

Platon. (2016). Devlet, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları.